

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Милена Шушулова-Павлова, Нов български университет,
за *дисертационния труд* на **Василена Димитрова Атанасова**,
докторант в **Национална музикална академия „ПРОФ. ПАНЧО ВЛАДИГЕРОВ“**,
Вокален факултет, катедра „Класическо пеене“,
с научен ръководител: **проф. д-р Ермила Швайцер**, на тема:
**СПЕЦИФИКА НА КЛАВИРНАТА ПАРТИЯ В КАМЕРНО-ВОКАЛНОТО
ТВОРЧЕСТВО НА РИХАРД ЩРАУС. АНАЛИЗ И СЪПОСТАВКА НА
ВОКАЛНИТЕ ЦИКЛИ**
**“8 СТИХОТВОРЕНИЯ ИЗ „ПОСЛЕДНИ СТРАНИЦИ“ ОП. 10
И „ЧЕТИРИ ПОСЛЕДНИ ПЕСНИ“**
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство

Биографични данни

Василена Атанасова е родена в София, в семейството на оперни певци. Завършва Националното музикално училище „Любомир Пипков“ в класа по пиано на Милка Митева, а след това и Националната музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“ в класа по пиано на проф. д-р Даниела Андонова. Паралелно учи и хорово дирижиране в класа на проф. д-р Адриана Благоева. Продължава обучението си в Музикалната академия в гр. ХанOVER, където завършва магистратура „Оперна корепетиция“ в класа на Проф. Паул Вайголд. През есента на 2015 е на практика като оперен корепетитор във Виенската Щатсопер. От 2020 е щатен корепетитор във Вокалния факултет на Националната музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“. В периода 2018 – 2020 е соло-корепетитор и асистент на Генералния музикален директор в Театър Нидерзаксен, град Хилдесхайм. От 2017-та до 2020-та е доцент-корепетитор към Вокалния факултет в Музикалната академия в град ХанOVER, Германия. През 2017 е на временен договор като соло-корепетитор в щатния Театър в град Брауншвайг, Германия. Като камерен изпълнител, Василена Атанасова изнася песенни рецитали със сопраното Мила Михова, мецосопраното Мариана Пенчева и сопраното Мария Славова. От февруари 2022 е редовен докторант в специалност „камерно пеене пиано“ към Вокалния факултет на НМА „Проф. Панчо Владигеров“. Била е корепетитор в майсторски класове. Има редица награди от авторитетни международни конкурси и е получила много престижни стипендии.

Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд съдържа общо 181 страници, които включват – увод, три глави¹, заключение, приноси на дисертационния труд, списък на публикациите и художественотворческа дейност, свързана с темата на дисертационния труд, библиография от 37 източника – 7 на български език, 26 предимно на немски език, и 4 електронни (интернет) ресурси. Научните публикации са две. Дисертацията включва и приложения: Превод на текстовете на песните от немски език на български на двата цикъла „8 стихотворения из „Последни страници“ оп. 10 и „Четири последни песни“ от Рихард Щраус и „Песни по Матилде Везендонк“ от Рихард Вагнер

¹ ПЪРВА ГЛАВА: Пътят на немската художествена песен „LIED“ – от Шуберт до Вагнер и Рихард Щраус (1.1. Рихард Щраус – творчески път, значими личности, оказали влияние върху формирането му; 1.2. Стил, новаторство и жанрови предпочитания и неговото оперно и песенно творчество). ВТОРА ГЛАВА: Естетическа концепция – продължител на голямата немска романтична камерно-вокална традиция (2.1. Поети в песенното творчество на Рихард Щраус; 2.2. Структурни поетико-музикални и стилистични сходства между песенните цикли на Рихард Щраус и вокалния цикъл „5 песни по Матилде Везендонк“ от Рихард Вагнер; 2.3. Синтез слово-музика и създаване на музикален образ). ТРЕТА ГЛАВА: Интерпретационни нива и драматургични пластове във вокалното творчество на Рихард Щраус – „8 стихотворения из „Последни страници“ оп. 10 и „Четири последни песни“ (3.1 Ролята на пианиста акомпанятор в работата с оперни певци – между професионализма и призванието).

Точно формулирани цели и задачи на дисертацията

Цел на настоящото изследване е да допринесе за научното и практическо опознаване на циклите „8 стихотворения из „Последни страници“ оп. 10 и „Четири последни песни“, с което да обогати теоретичните знания у нас, както и да помогне за популяризиране на камерно-вокалното творчество на композитора. Да се създаде интерес у студентите. **Обект на дисертационния труд** е камерно-вокалното творчество на Рихард Щраус, по-конкретно клавирната партия в него. **Предмет на изследването** са анализ и съпоставка на двата вокални цикъла на композитора “8 стихотворения из „Последни страници“ оп. 10 и „Четири последни песни“. В научното изследване са анализирани посочените песни от естетически, стил и пианистичен аспект. **Методът на изследването** е аналитичен и се базира на натрупаната информация от различни източници и чуждестранна литература, както и на сравнението между различните версии на „Четири последни песни“ – в камерната транскрипция за глас и пиано, и в оркестровата им версия. Емпиричният метод се основава на опита, който е натрупала докторантката в Германия за създаване на теоретична и интерпретаторска база за песенното творчество на композитора.

Значимост на изследвания проблем и актуалност

Взаимодействието между немската поезия и музика е много важен момент в развитието на немската романтична песен. Композиторите изграждат музикалната интерпретация върху поетичните първоизточници. Мелодията отразява смисловите и емоционалните акценти в текста. Клавирният съпровод е пласт, който често разкрива подтекста и психологическите емоции. Това взаимодействие оформя художествена сплав, в която границите между слово и музика се преплитат и резултатът е художествена песен с емоционално въздействие. Рихард Щраус заема ключово място в естетическата концепция и модерността на европейската класическа музика – той е посредник между традицията и новаторството като влияе пряко на Нововиенската школа и на Шьонберг. Неговата музика въплъщава модерността в европейската музика в началото и средата на ХХ век. Чрез своите около 200 песни Рихард Щраус оставя многопластово наследство от произведения за глас и пиано. *„Песните на Рихард Щраус се отличават с висока степен на художествена лиричност, проявяваща се в богата мелодична изобретателност. ... Мелодичните линии на композитора са изградени с изключителна емоционална наситеност и следват естествените интонации и драматургията на текста. ... Съчетаването на литературната традиция и личната инвенция при Щраус обогатява жанра на немската песен, позиционирайки композитора на кръстопътя между романтизъм и модерност. Чувствителността към поетичното слово и усетът му за текстово-музикална интеграция превръщат неговите песни във върхов принос към вокалния репертоар на ХІХ и ХХ век.“* (цитат от дисертацията) Рихард Щраус е известен като пианист акомпанятор на своите песни, работейки с именити солисти като Паулине де Ана, Франц Щайнер, Елизабет Шуман, Ханс Хотер. А след смъртта на Ханс фон Бюлов, Щраус поема като главен диригент концертите на Берлинската филхармония. Диригент е последователно на Баварската държавна опера (1886–1898), Германския национален театър и Държавната капела Ваймар (1889–1894), Берлинската държавна опера (1898–1913), Виенската държавна опера (1919–1924).²

² **Десет златни правила** на Рихард Щраус, записани в **наръчника на един млад диригент** (публикувани в книгата Schuh, Willi. Betrachtungen und Erinnerungen. Mainz Schott Music GmbH & Co. KG, 2014, p. 46.):

1. Помни, че свириш не за свое удоволствие, а за радостта на слушателите си.
2. Не трябва да се потиш, докато дирижираш – само публиката трябва да се стопли.
3. Дирижирай „Саломе“ и „Електра“ така, сякаш са написани от Менделсон: като музика на елфи.
4. Никога не гледай окуражително медните духови инструменти, освен ако не им даваш важен знак за влизане.
5. За сметка на това никога не изпускай от поглед валдхорните и дървените духови инструменти: ако въобще ги чуваш, значи вече свирят твърде силно.
6. Ако мислиш, че медните духови не свирят достатъчно силно, намали звука им още с две степени.
7. Не е достатъчно ти самият да чуваш всяка дума на певеца, която знаеш наизуст – публиката също трябва да

Степен на познание на докторанта

В резюме работата на докторантката Василена Атанасова може да бъде разделена на две важни подчасти:

Първо е изследването ѝ на песенното творчество на Рихард Щраус, което обхваща ранния му цикъл „8 стихотворения из „Последни страници“ оп. 10 (по стихове на Херман фон Гилм) и последния „Четири последни песни“ (по стихове на Йозеф фон Айхендорф и Херман Хесе, написани за сопрано и симфоничен оркестър през 1948, когато той е вече на 84 години). Влиянието на Щраус, неговите новаторски техники и естетическа дързост се простира из цяла Европа: Барток, Шьонберг, Веберн, Шимановски, Елгар и Бритън. Песните на Рихард Щраус се отличават с висока художествена стойност. *„Детайлната музикална интерпретация на текста и прецизният отклик на поетичните нюанси са характерни и вълнуващи в неговата музика.“* (цитат). В този част от дисертацията може да се подчертае и линията която прави Василена: Рихард Вагнер – Рихард Щраус, „Пет песни по Матилде Везендонк“ на Вагнер и „Четири последни песни“ на Рихард Щраус, според нея, имат съществени прилики. *„И двата цикъла са късноромантични и са написани във версии за пиано и сопран и оркестър и сопран. Те изследват темите за любовта, смъртта и трансценденцията. Отличават се с богати оркестрови текстури и вълпяват лирична интроспекция.“* (също цитат) Василена се справя подобаващо и защитава своите тези и изводи.

Втората подчаст е свързана с работата ѝ на акомпаниятор и корепетитор. Тя аргументирано прави анализ на дейността на пианиста в разглежданите цикли: *„Пианистичната партия е изключително трудна. В двете ръце на пианиста е отговорността да изобрази максимално звучността, различните тембри и безкрайните гласове, които Щраус е написал оригинално за оркестър.“* (цитат) Задълбочава своите изводи и се разпростира в по-широк контекст, особено в частта **„Пианистът акомпаниятор – музикант, партньор и учител“**. За нея *„работата с оперни певци е не просто професионална насоченост, а истинска мисия, която изисква отдаденост, постоянство и често саможертва. Акомпанияторът в този процес не е просто поддържащ музикант, а равноправен партньор, носещ отговорност за финалния резултат и високото художествено майсторство. Ролята му е деликатна, но ключова за изграждането на цялостната интерпретация, както и за музикалната и психологическата сигурност на певица.“* (цитат от дисертацията) Василена синтезира важни моменти, които могат да променят професионално бъдещия пианист и да му осигурят успешна кариера. От текста ѝ личи нейната любов и страст, защото работата на корепетитора наистина често остава в сянка, но по своята същност тя е *„изключително отговорна, многопластова и изискваща пълна музикална, емоционална и интелектуална отдаденост“*. Думите на нейния професор Паул Вайголд в Германия, които тя споделя: *„в тази професия почти постоянно ще бъдеш под стрес. Често няма да имаш време за семейството и приятелите си ... но ако наистина обичаш това, което правиш, можеш да изживееш един щастлив живот“* са важни и, смятам, нейно верую. Тази част от дисертацията ѝ е същностна и Василена трябва да я допълни с примери и допълнителен текст, за да я публикува като студия, в помощ на бъдещи акомпаниятори.

Поздравявам нейния научен ръководител проф. д-р Ермила Швайцер. Смятам, че докторантката достойно продължава постиженията ѝ като един от най-добрите акомпаниятори-професионалисти и педагози в тази част на Европа.

може лесно да следи текста. Ако не разбира думите, ще заспи.

8. Винаги акомпанирай на певица така, че да може да пее без усилие.

9. Ако мислиш, че си достигнал най-крайното **prestissimo**, ускори темпото още веднъж.

10. Ако обмислиш всичко това с добро настроение, ще бъдеш, благодарение на своя талант и големи умения, винаги източник на непрестанна наслада за слушателите си.

Коректност при цитирането

Василена Атанасова е коректна в своите цитирания.

Оценка на съответствието на автореферата с основните положения и приносите на дисертационния труд: Авторефератът отговаря на дисертацията.

Научни публикации по темата на дисертационния труд

Атанасова, Василена. *Поривът на младостта в ранното камерно-вокално творчество на Рихард Щраус. Някои пианистични аспекти отразени в песните: „Zueignung” (Посвещение) и “Allerseelen” (Задушиница) от вокалния цикъл „8 стихотворения из последни страници оп.10“.* Докторантски четения. София. НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2024.

Атанасова, Василена. *Ролята на пианиста акомпанятор в работата с оперни певци – между професионализма и призиването.* Списание „Музикални хоризонти“, бр. 7, 2025.

Художественотворческа дейност, свързана с темата на дисертационния труд

1. Концерт „Поривът на младостта и залезът на живота“ по случай 160 години от рождението на Рихард Щраус. Изпълнители: Добринка Икономова (сопран) и Василена Атанасова (пиано), зала „Биад“ – София, 27.11.2024. В програмата: „8 стихотворения из „Последни страници“ оп. 10 и „Четири последни песни“.
2. Концерт „По следите на копнежа“ с музика на Рихард Вагнер и Рихард Щраус, изпълнители: Вивиен Георгиев (мецосопран) и Василена Атанасова (пиано), Музей „Борис Христов“ – София, 21.03.2025. В програмата: „5 песни по Матилде Везендонк“ и „Песни оп.15“ от Рихард Щраус.
3. Вокален концерт по случай 160 години от рождението на Рихард Щраус и 100 години от смъртта на Джакомо Пучини с участието на студенти от Вокалния факултет на НМА и Василена Атанасова (пиано), зала 48 на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ – София, 03.12.2024. В програмата песни и арии от Рихард Щраус и Джакомо Пучини.
4. Вокален концерт „Отразени светлини“ с песни на Рихард Щраус, Любомир Пипков и Панчо Владигеров. Изпълнители: студенти от Вокалния факултет на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ и Василена Атанасова (пиано) в Унгарския културен институт – София, 19.06.2025.
5. Заключителен концерт на участниците в майсторския клас на проф. Щефан Матиас Ладеман в Концертната зала на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ – София, 28.02.2025. В програмата песни от Рихард Щраус, Йоханес Брамс и Албан Берг.
6. Солов рецитал на Мария Славова (сопран) и Василена Атанасова (пиано), част от П-я Музикален фестивал „Стремеж“, Дворец „Врана“ – София, 18.06.2023. В програмата песни и арии от Рихард Щраус, Чайковски, Шимановски, Делиб и др.

Приноси на дисертационния труд, които напълно приемам:

1. Дисертационното изследване „Специфика на клавириятата партия в камерно-вокалното творчество на Рихард Щраус. Анализ и съпоставка на вокалните цикли “8 стихотворения из „Последни страници“ оп.10 и “Четири последни песни“ е първото по рода си в България. Приносен момент е анализът на клавириятата партия в тях, както и разкриването, и определянето на сходствата и разликите съответно в съотношенията поезия-музика, текст-вокална партия и между вокалната и клавириятата партия.
2. Чрез анализите и съпоставката на песните от двата цикъла на Рихард Щраус е предложена теоретична основа за интерпретацията им.
3. -Изведени са указания и примери за особеностите и детайлите на клавириятата съпровод в избраните цикли, включително практически насоки, препоръки за звучност, похвати и комбинирането на пианото с вокалната партия, както и препоръки за певци.

4. От докторантката е направен превод на текстовете на вокалните цикли „Песни по Матилде Везендонк“ (Вагнер), “8 стихотворения из „Последни страници“ оп. 10 и „Четири последни песни“ (Щраус) от немски на български език. Преводът на песните е изключително важен компонент за автентичната и пълноценна интерпретация на тези опуси.
5. Музикално-драматургично са съпоставени двата цикъла на Щраус с цикъла „Песни по Матилде Везендонк“ на Вагнер, с подробен анализ на песните на Вагнер. Известни са сравнения между оперите на Вагнер и Рихард Щраус, но не и между циклите, които са анализирани. Отбелязани са специално някои похвати на Вагнер, рефлектирани върху песните на Рихард Щраус.
6. Научното изследване има теоретична и научно-приложна стойност за преподаватели, изпълнители и студенти, които биха искали да се запознаят с изискванията и стила в песенното творчество на Рихард Щраус. Ще допринесе за обучение на бъдещи кадри, които да бъдат подготвени за предизвикателствата в професията оперен корепетитор.

Критични бележки

Дисертацията има своята стойност и трябва да бъде достъпна на бъдещи интересувачи се от песенното творчество на Рихард Щраус.

Бих си позволила да препоръчам на Василена Атанасова да избягва в изказа си първо лице единствено число („аз“, или негови производни „реших“, и т.н.). Това не е прието в научен текст. В дисертацията има дословни повторения и някои граматически грешки. Това трябва да се избегне при публикуване на текста. Необходима е редакторска намеса. Не е необходимо и да коментира на няколко места в текста нейната мотивация и нейният жизнен път. Един път е достатъчно.

В заключение на тази РЕЦЕНЗИЯ ще завърша със следната оценка: Дейността на докторанта отговаря на *научометричните показатели* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, според ЗРАСРБ. Дисертационният труд на **Василена Димитрова Атанасова**, докторант в НМА „Проф. Панчо Владигеров“, на тема: **СПЕЦИФИКА НА КЛАВИРНАТА ПАРТИЯ В КАМЕРНО-ВОКАЛНОТО ТВОРЧЕСТВО НА РИХАРД ЩРАУС. АНАЛИЗ И СЪПОСТАВКА НА ВОКАЛНИТЕ ЦИКЛИ “8 СТИХОТВОРЕНИЯ ИЗ „ПОСЛЕДНИ СТРАНИЦИ“ ОП. 10 И „ЧЕТИРИ ПОСЛЕДНИ ПЕСНИ“**, заедно с носените от него приноси с научни и приложни качества, както и публикациите по темата и художественотворческата дейност, смятам достатъчни, за да дам своята убедена **положителна оценка** и да предложа на уважаемото научно жури **да присъди образователната и научна степен „доктор“** в професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство на **Василена Атанасова**, според изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

15.01.2026, София

Проф. д-р Милена Шушулова-Павлова